

УДК 336.717

**АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ НЕТРАДИЦІЙНИХ
БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ****Черничко Т.В., д.е.н.***E-mail: cher_tanya@rambler.ru***Ковач Х.М.***E-mail: kristina.kovach.92@mail.ru**Мукачівський державний університет*

В умовах глибокої кризи банківської системи України надзвичайної актуальності набуває питання пошуку додаткових джерел формування фінансових ресурсів комерційних банків. У статті використано загальнонаукові методи аналізу і синтезу з метою виявлення перспектив розвитку ринку банківських послуг, метод порівняльного аналізу для узагальнення тенденцій розвитку основних нетрадиційних банківських послуг та математичної статистики для оцінки динаміки лізингових, факторингових та трастових (довірчих) послуг банків України. Розглянуто основні види нетрадиційних банківських послуг в Україні, досліджено їх роль у розвитку ринку банківських послуг. Визначено основні проблеми та запропоновано потенційні шляхи вдосконалення діяльності вітчизняних банків у сфері надання нетрадиційних банківських послуг. Обґрунтовано, що за умови збереження існуючих тенденцій розвитку ринку нетрадиційних банківських послуг, наступним кроком розвитку повинно стати поглиблення спеціалізації банків на окремих з них. Переважна більшість банківських установ України не має персоналізованої стратегічної моделі розвитку нетрадиційних банківських послуг та не здійснює прогнозування власної діяльності, що ускладнює прогнозування розвитку ринку банківських послуг загалом.

Ключові слова: банківська послуга, ринок банківських послуг, нетрадиційна банківська послуга, лізинг, факторинг, форфейтинг, трастова послуга, консультаційна послуга

UDC 336.717

**ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF THE MARKET OF NON-
TRADITIONAL BANK SERVICES OF UKRAINE****Chernychko T.V., Doctor of Economics***E-mail: cher_tanya@rambler.ru***Kovach K.M.***E-mail: kristina.kovach.92@mail.ru**Mukachevo State University*

The problem of finding additional sources for formation commercial banks' financial resources is extremely urgent in terms of a deep crisis banking system. General scientific methods of analysis and synthesis to identify the prospects of the banking market, a comparative analysis to summarize the main trends of non-traditional bank

services and mathematical statistics to assess the dynamics of leasing, factoring and trust bank services in Ukraine have been used in the article. The main types of non-traditional bank services in Ukraine have been considered, their role in the development of the banking market has been studied. The main problems have been defined and ways to improve the potential of national banks in the area of non-traditional bank services have been suggested. It has been proved that if current trends of the non-traditional bank services development continue, the next step should be a deepening of banks' specialization on particular ones. The majority of banks in Ukraine has not personified strategic model for non-traditional bank services and does not exercise its own forecasting activities, which complicates prediction of the banking market in general.

Keywords: banking service, bank services market, non-traditional bank service, leasing, factoring, forfeiting, trust service, consulting service

Актуальність проблеми. Необхідною умовою забезпечення сталого економічного розвитку України та зменшення впливу глобалізаційних процесів, що відбуваються у системі економічних відносин, є стабілізація та підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи. Враховуючи те, що нестача фінансових ресурсів у реальному секторі є основною причиною уповільнення економічного розвитку, одним з першочергових завдань банківської системи країни є збільшення обсягів фінансових потоків шляхом використання широкого спектру нетрадиційних банківських послуг.

Аналіз основних наукових досліджень. Актуальність дослідження ринку нетрадиційних банківських послуг обґрунтована в працях таких видатних закордонних економістів як: І. Ансофф, І. Волтер, Д. Грін, Е.-Дж. Долан, Ю. Масленченков, Ж. Матук, Л. Харві.

Серед вітчизняних науковців та спеціалістів значна увага розвитку ринку банківських послуг приділяється в роботах таких науковців, як: Вовчак О.Д., Дзюблюк О.В., Луців Б.Л., Мещеряков А.А., Перепечай Н.М., Терновська М.О. [1-6], Савлук М.І., Усоскін В.М.

Не дивлячись на досить ґрунтовні наукові дослідження, залишаються невирішеними проблеми пов'язані з підвищенням ефективності банківських послуг. Поглиблення кризи в банківській системі країни та необхідність пошуку додаткових джерел формування фінансових ресурсів банківських установ зумовлює необхідність проведення поглибленого аналізу поточного стану ринку нетрадиційних банківських послуг та розроблення нових підходів до його розвитку.

Метою роботи є аналіз поточного стану ринку нетрадиційних банківських послуг, окреслення проблем та визначення напрямів удосконалення розвитку ринку.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки для забезпечення ефективної роботи його основних суб'єктів вагомим значенням набуває проблема їх здатність вміло застосовувати різноманітні інструменти з метою підвищення рівня власної конкурентоспроможності. Під впливом посилення конкуренції на ринку банківських послуг, одним з потенційних напрямів покращення результативності та ефективності діяльності банківських установ є розширення переліку продуктового ряду банківських послуг.

За своїм економічним змістом «банківські послуги» це супутні заходи, що супроводжують банківські операції, а також сприяють підвищенню їх результативності та якості для споживача. У сучасній науковій літературі банківську послугу визначають як окремий, вузький сегмент діяльності банку, головною ознакою якої є отримання доходу (або певного ефекту) за результатами обслуговування клієнта. Так, Перепечай Н.М. визначає банківську послугу як результат комплексної діяльності банку, який становить економічні блага для задоволення певних потреб людини при проведенні банківських операцій [5]. Брегеда О.А. визначає зміст поняття «банківська послуга» як певний набір упорядкованих дій банку, які безпосередньо не є пов'язаними із формуванням та використанням ресурсів банку і не несуть ризику їх втрати [7].

Кінцевий результат діяльності банківської установи залежить від широти асортименту банківських операцій та супутніх банківських послуг, які вона здійснює.

Виникнення та подальший розвиток нетрадиційних банківських послуг зумовлені багатьма причинами. Зокрема, це [8]:

- необхідність залучення додаткових клієнтів з метою оптимізації обсягів та структури ресурсної бази комерційних банків;
- посилення конкуренції між комерційними банками та небанківськими фінансово-кредитними установами;
- зниження рівня дохідності традиційних банківських операцій та послуг;
- пошук варіантів посилення довіри суб'єктів господарювання до банківської системи країни;
- необхідність покращення фінансового стану комерційного банку.

До основних нетрадиційних банківських послуг можна віднести: лізинг, факторинг, трастові (довірчі) послуги, операції з дорогоцінними металами, гарантійні, посередницькі, інформаційні та консультаційні послуги [3].

На сьогоднішній день одним з найбільш розповсюджених видів нетрадиційних банківських послуг є лізинг. Згідно зі ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» лізинг є однією з банківських операцій, яку банки мають право здійснювати на підставі банківської ліцензії Національного банку України [9]. Відповідно до ст. 292 Господарського Кодексу України «Лізинг – це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів» [10].

Серед переваг лізингу, як банківської послуги можна виділити такі: посилення конкурентних позицій банківської установи в результаті розширення сфери впливу; диверсифікація портфеля банківських послуг; мінімізація кредитних та інфляційних ризиків в діяльності банківської установи; розширення клієнтської бази та переліку послуг банківської установи.

У світовій практиці чітко простежуються дві моделі розвитку лізингового бізнесу: європейська та американська. Вітчизняний ринок лізингу розвивається за європейською моделлю, адже більша його частина (близько 80%) контролюється комерційними банками. За даними українського об'єднання лізингодавців на ринку переважаючими є лізингові операції, що здійснюються компаніями, підконтрольні банкам (табл. 1).

Перспективність даного виду нетрадиційних банківських послуг визначається величиною лізингового портфелю компанії. З даних табл. 1 видно, що на першому місці, з обсягом портфелю в 2988, 1 млн. грн., знаходиться Райффайзен Лізинг Аваль (створена в 2006 році, в якості дочірньої компанії Райффайзен Банк Аваль). Друге місце займає компанія ОТП Лізинг з обсягом лізингового портфелю 2971,3 млн. грн. (дочірнє підприємство АТ «ОТП Банк»).

Таблиця 1. Рейтинг лізингових компаній за обсягом сформованого портфелю за результатами третього кварталу 2014 року [11]

№	Назва лізингової компанії	Лізинговий портфель, млн. грн.	Частка від загального обсягу, %
1.	Райффайзен Лізинг Аваль	2988,100	19,76
2.	ОТП Лізинг	2971,300	19,65
3.	ВТБ Лізинг Україна	2511,100	16,61
4.	УніКредит Лізинг	1066,400	7,05
5.	VAB Лізинг	243,500	1,61
	Разом	15121,200	100,00

Серед основних переваг взаємодії банків та лізингових компаній можна виділити:

- додаткове використання короткострокових або середньострокових кредитних ресурсів, отримання прибутку та підвищення конкурентоспроможності банківської установи;
- зменшення ризику ліквідності лізингової компанії, за рахунок можливості покриття збитків ліквідними активами банку;
- можливість встановлення справжньої платоспроможності лізингоотримувача, що дозволяє лізинговій фірмі приймати виважене рішення щодо клієнта на підставі більш достовірної інформації;
- лізингова компанія виконую ряд обов'язків, а саме: здійснює аналіз кредитоспроможності, займається низкою технічних питань;
- збільшення клієнтської бази та нарощування кредитного портфелю.

Хоча послуги лізингу й набувають широкої популярності, проте існують проблеми, що перешкоджають їх розвитку: неузгодженість та відсутність чіткого трактування поняття лізингових послуг у законодавчому полі; невизначеність державної політики стимулювання розвитку лізингового кредиту; вплив економічної та фінансової кризи на активи та стабільність фінансового стану банківських установ.

Ще одним з основних видів нетрадиційних банківських послуг є факторинг. Згідно зі статтею 47 закону України «Про банки та банківську діяльність» факторинг – це придбання права вимоги на виконання зобов'язань в грошовій формі за поставлені товари або надані послуги з прийняттям на себе ризиків виконання таких вимог і обов'язків по прийому платежів [9]. Статтею 350 Господарського кодексу України визначено, що «банк має право укласти договір факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги), за яким він передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони за

плату, а друга сторона відступає або зобов'язується відступити банку своє право грошової вимоги до третьої особи» [10].

Актуальність питання розвитку факторингових послуг в Україні зумовлений високим рівнем заборгованості суб'єктів господарювання. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг станом на 30.09.2014 року в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 181 фінансову компанію, які мають право надавати послуги факторингу. Протягом 9 місяців 2014 року фінансові компанії уклали 12855 договорів факторингу на загальну суму 14288,9 млн. грн., виконали 14196 договорів на суму 8408,8 млн. грн. Діючими на кінець 3 кварталу 2014 року залишалось 6082 договори факторингу [12].

Протягом останніх років зростає як загальний обсяг факторингових операцій, так і частка банківських кредитів в джерелах їх фінансування (табл. 2).

Таблиця 2. Джерела фінансування факторингових операцій, млн. грн. [13]

Джерела фінансування	I пів. 2012 р.	I пів. 2013 р.	I пів. 2014 р.	Відхилення (I пів. 2013 / I пів. 2014)	
				млн. грн.	%
Власні кошти	3890,1	1367,1	4080,6	2713,5	198,5
Позичкові кошти юридичних осіб	603,0	1509	137,7	-13,2	-8,7
Банківські кредити	777,5	871,1	2523,4	1652,3	189,7
Інші джерела	242,6	39,6	101,3	61,7	155,8
Всього	5513,2	2428,7	6843,0	4414,3	181,8

За підсумками 2014 року Перший Український Міжнародний Банк (ПУМБ) став лідером банківського ринку за обсягами портфелю факторингу з показником 644,8 млн. грн. За долею ринку факторингових операцій ПУМБ показав найкращий приріст з початку року, збільшивши свою долю з 8,6% до 23,7%.

Форфейтинг є банківською послугою, за своїм змістом подібною до факторингу, але об'єктом послуги виступають експортні операції. На практиці форфейтинг, як вид кредитування зовнішньоекономічних операцій, здійснюється у формі викупу в експортера векселів та інших боргових вимог, акцептованих імпортером.

Трастові послуги – послуги, що засновані на довірчих правовідносинах, коли одна особа-довіритель передає майно у розпорядження іншої особи для управління в інтересах третьої особи – бенефіціара. Трастові послуги – це вид діяльності комерційних банків із

управління майном, що передається банку за домовленістю з клієнтом або за рішенням суду.

Ще одним видом нетрадиційних банківських послуг є гарантії та поручительства. Це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, що застосовуються між будь-якими суб'єктами правовідносин. Гарантійні послуги полягають у зобов'язанні банку виплатити суму боргу свого клієнта, якщо останній не зможе (не захоче) виконати свої зобов'язання. До цієї групи операцій належать: гарантії повернення кредиту, гарантії відшкодування збитків, що випливають з невиконання клієнтом умов контракту.

Комерційні банки також надають своїм клієнтам консультаційні послуги. Це діяльність, пов'язана з доведенням інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їхніх інформаційних потреб.

До найпоширеніших видів консультаційних послуг, що надають комерційні банки, можна віднести: допомоги у розшуку перерахованих сум; інформування про чинне законодавство зарубіжних країн у галузі банківської справи, фінансів, валютного регулювання, оподаткування тощо; надання інформації про прийняття НБУ та іншими органами рішень, які впливають на господарську діяльність клієнта; надання копій грошово-розрахункових документів тощо.

Висновки. Проведене дослідження роботи банківських установ на ринку нетрадиційних банківських послуг засвідчує, що більшість комерційних банків України не мають сформованої персоніфікованої стратегічної моделі розвитку та відповідної їй концепції управління.

При збереженні існуючої тенденції до універсалізації діяльності банківських установ, основою виживання у висококонкурентному банківському секторі є поглиблення рівня спеціалізації окремих з них на нетрадиційних послугах. Нетрадиційні види банківських послуг дають змогу банку розширити коло клієнтів, диверсифікувати існуючі ризики, а все це, своєю чергою, позитивно впливає на розвиток банківської системи держави загалом.

Аналіз поточного стану розвитку ринку фінансових послуг показав, що нетрадиційні банківські послуги поступово набувають популярності, стаючи перспективним напрямом банківської діяльності, адже нині найреальнішими суб'єктами господарювання, які можуть надавати дані послуги, зважаючи на необхідний накопичений капітал, можуть виступати лише банківські установи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вовчак О. Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні / О. Д. Вовчак. – Львів: Львівська комерційна академія, 2005. – 544 с.
2. Дзюблюк О. Ринок банківських послуг: теоретичні аспекти організації стратегії розвитку в Україні / О. Дзюблюк // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 41-49.
3. Луців Б. Л. Сучасні аспекти лізингової діяльності банківських установ в Україні / Б. Л. Луців // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 1 (13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2012_1/12_1_40.pdf.
4. Мещеряков А. А. Дискусійні проблеми визначення сутності банку і банківського продукту в сучасних умовах / А. А. Мещеряков // Вісник Дніпровського державного фінансового економічного інституту. – 2003. – № 2(10). – С. 68-72.
5. Перепечай Н. М. Перспективи розвитку ринку нетрадиційних банківських послуг / Н. М. Перепечай // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 133-139.
6. Терновська М.О. Дослідження стану ринку факторингу в Україні / М.О. Тернавська. – К.: Вид-во «Знання» 2012. – 342 с.
7. Брегеда О. А. Ринок банківських послуг в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О. А. Брегеда. – К., 2002. – 16 с.
8. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
9. Закон України «Про банки і банківську діяльність»: Закон від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page4>.
10. Господарський кодекс України: Закон, Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.astraleasing.com/ua/leasing/laws.html>.
11. Рейтинг лізингових компаній за результатами третього кварталу 2014 року / Українське об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uul.com.ua/stat/ranking/rating_leasing/
12. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 9 місяців 2014 року / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_III%D0%BA%D0%B2_2014.pdf.
13. Аналітичний огляд ринку небанківських фінансових послуг України за I півріччя 2014 року / Національне рейтингове агентство «Рюрик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rurik.com.ua/documents/research/non_banks_2_kv_2014.pdf.